that determine a person's attitude to security issues.

The structure and components of safety culture as an integrated system of knowledge, skills, practical skills, values and attitudes that ensure safe behaviour of individuals are defined; the goals and objectives of the process of forming a safety culture within the educational system of Ukraine are revealed.

The specific aspects of the development of safety culture in preschool educational institutions are analysed, taking into account the age and psychological characteristics of preschool children. Various approaches to fostering a culture of safety in general secondary education institutions are described, including the study of a specialised course "Health, Safety, Wellbeing" and integrated training in the basics of safety. The measures, results and features of the process of forming a safety culture among pupils and students in vocational and higher education institutions are identified. Attention is focused on the significance of the influence of youth and children's public organisations in the context of fostering a culture of safety among young people. The importance and tasks of the National information and educational project "Class Bezpeky" (Safety Class) are considered. The role and possibilities of mobile safety classes in raising public awareness of mine and other military threats are investigated.

Keywords: *safety culture, students, education system of Ukraine, safety classes.*

DOI: https://doi.org/10.31392/NZ-udu-161.2025.13
УДК 378.011.3-051:80:001.89

Островський О. О.

МЕТОДИЧНІ ТАКТИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОБОТИ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти та методичні тактики підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти. Обґрунтовано необхідність ретельного добору змісту навчання згідно з відомими принципами добору змісту полікультурної освіти: культуроподібності та практико-орієнтованості.

Узагальнено, що підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти є комплексним, багатоступеневим процесом, який серед безлічі педагогічних, методичних складових потребує інтеграції власне мовного та предметно культурологічного змісту для здійснення міжкультурної взаємодії. Модернізація підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти можлива на основі використання різноманітних комунікативних тактик, що відповідають рівням освоєння навчального матеріалу. Окреслено методичні моменти організації підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти: проведення практик в закладах освіти, в яких навчається поліетнічний склад дітей та підлітків; вирішення проблемних ситуацій / завдань із взаємодії представників різних культур у навчально-виховному процесі; участь у міжнародних шкільних проєктах; організація фестивалів інших культур у режимі загальноуніверситетських заходів; розробка позакласних заходів, присвячених іншим країнам як частина підготовки до педагогічної практики; рольові ігри – цікавий практичний компонент підготовки. проведення занять з презентаціями про різні етноси та культури; перегляд фільмів щодо проблем

міжкультурного спілкування. Підсумовано, що це дає змогу не лише організувати мовний і культурологічний матеріал, а й конструювати різні соціокультурні контексти, створюючи умови для навчальної міжкультурної комунікації.

Ключові слова: *міжкультурна взаємодія, професійна підготовка, майбутні вчителі філологічних спеціальностей, міжкультурне середовище закладів освіти, полікультурна підготовка.*

Сучасний світ характеризується полікультурністю. Багато сімей з різних причин мігрують в інші держави. Отже, заклади загальної середньої освіти в усьому світі також мають полікультурний склад учнів. Педагогічна діяльність у полікультурному середовищі має свої особливості й підпорядковується певним законодавчим документам. Наприклад, у Конвенції прав дитини (ст. 29 п. 1 частина "в") зазначено, що "освіта дитини має бути спрямована на виховання поваги до її культурної самобутності, мови та цінностей, до національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної" [6]. Загальносвітова стратегія співробітництва між країнами заснована на встановленні "нових і міцніших партнерських відносин на глобальному рівні" [11, с. 111]. Таким чином, захист етнокультурних особливостей і традицій учнів має реалізовуватися як у всьому світі, так і в українських школах. Учитель у своїй професійній діяльності повинен мати необхідні компетентності для успішної діяльності в міжкультурному середовищі закладів освіти.

Глобалізація та інтенсифікація міграційних потоків радикально змінюють соціокультурний ландшафт сучасної освіти. Класи стають дедалі більш різнорідними в етнічному, мовному, релігійному відношенні, що зумовлює необхідність вчителя працювати в мультикультурному середовищі, до чого більшість із них виявляються не готовими. Процеси глобалізації та інтернаціоналізації, інформаційна відкритість світу уможливили мільйонам людей не лише здобути освіту за кордоном, а й змінити роботу та місце проживання. Такі соціальні трансформації забезпечили багатонаціональний, мультилінгвальний склад навчальних класів та аудиторій у ЗВО. Особливо така мультилінвальність спостерігається в закладах освіти Закарпаття, де сформувалася унікальна система безперервної філологічної освіти, яка характеризується варіативністю умов вивчення різних мов (української, угорської, англійської) на різних освітніх рівнях – від дошкільної до післядипломної освіти.

Традиційні педагогічні підходи, орієнтовані на гомогенний контингент учнів і уніфікацію освітнього процесу, у нових умовах втрачають свою ефективність і навіть стають джерелом конфліктів і нерівності. Численні дослідження свідчать про те, що успішне навчання в культурнорізноманітному класі вимагає від педагога особливих компетентностей – здатності визнавати, поважати і конструктивно використовувати відмінності між учнями. Ідеться про етнокультурну чутливість, що дає змогу адекватно сприймати й інтерпретувати поведінку представників різних культур; навички міжкультурної комунікації, що забезпечують продуктивну взаємодію; володінні інклюзивними педагогічними

технологіями, що дають можливість кожному учню повноцінно брати участь у навчальному процесі.

Водночас, аналіз програм педагогічної освіти показує, що в більшості випадків вони не забезпечують системної підготовки вчителів до роботи в мультикультурному середовищі. Домінує фрагментарний підхід, за якого відповідна проблематика зачіпається лише в окремих курсах, без належної інтеграції з іншими аспектами професійної підготовки. Практикуми та стажування в культурно-різноманітних школах мають епізодичний характер. Слабо використовується потенціал педагогічної рефлексії як інструменту усвідомлення і трансформації етноцентристських установок самих майбутніх учителів. Це актуалізує завдання розроблення та впровадження нових моделей підготовки педагогів, спрямованих на формування компетентностей, релевантних мультикультурному освітньому контексту. Необхідний перехід від абстрактного постулювання цінностей різноманіття до вироблення конкретних стратегій і технік роботи з культурними відмінностями в класі на основі принципів справедливості, інклюзії та взаємоповаги.

Здійснення полікультурної освіти та виховання на всіх рівнях сучасної школи – це вимога, що знаходить відображення в усіх нормативних документах, які регламентують освітню діяльність у нашій країні. Опора на культуру діалогу в рамках міжкультурної взаємодії створює умови для соціалізації та міжкультурної трансформації особистості, що забезпечує її інтеграцію у світовий культурний простір. Саме тому, важливою складовою професійної освіти та особистісного зростання майбутніх учителів філологічних спеціальностей є їхня підготовка до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти. Така підготовка багато в чому базується на здатності сприймати культурне розмаїття суспільства в соціально-історичному, етичному, філософському контекстах і тісно пов'язана з діяльністю, спрямованою на розкриття, освоєння і трансляцію культурних цінностей, накопичених соціумом [7, с. 293].

Освіта є тією сферою діяльності, яка безпосередньо пов'язана з усіма аспектами життя суспільства. Від якості освіти, рівня підготовки педагогічних кадрів залежать перспективи розвитку держави. Враховуючи той факт, що основою педагогічної діяльності є спілкування педагога з учнями, до педагогів нової генерації в межах суб'єкт-суб'єктного підходу висуваються вимоги, згідно з якими вони мають будувати взаємини, спільну діяльність з учнями за допомогою діалогу з метою максимального розвитку їхніх здібностей [5, с. 67]. Для цього педагоги, зокрема вчителі-філологи, мають бути підготовлені до роботи в середовищі закладів освіти, зокрема й в міжкультурному.

Спрямованість на підготовку учнів усіх ступенів освіти діяти в умовах етнічно поляризованого світу та можливості різноманітних конфліктів ставить завдання максимального використання всіх освітніх ресурсів, зорієнтованих на організацію міжкультурної взаємодії, збереження та підтримання культурного різноманіття на глобальному, національному та особистісному рівнях [1, с. 516]. Професійно підготовлені за цих умов майбутні учителі філологічних

спеціальностей характеризуються тим, що здатні ефективно функціонувати в міжкультурному середовищі, демонструючи розуміння і повагу до інших культур і формуючи ці позиції в учнів [10, с. 225].

Розглядаючи питання підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти, погоджуємося з C. Wajisoteriou та співавторами, що у майбутнього педагога має сформуватися готовність до міжкультурної взаємодії, яка охоплює:

– міжкультурні відносини (intercultural attitudes). Цей компонент полягає у відкритості індивіда до міжкультурного діалогу, у відмові від упереджень щодо чужих та рідної культур;

– знання (knowledge) – відображає оволодіння студентами знаннями щодо специфіки поведінки різних соціальних груп у межах рідної та чужої культур;

– навички інтерпретації та зв'язку (skills of interpreting and relating) – ґрунтується на вмінні проникати в реалії чужої культури, інтерпретувати їх у ракурсі співвіднесення зі своєю культурою та явищами, які відбуваються в ній;

– навички сприйняття і взаємодії (skills of discovery and interaction) – здатність обирати ефективну лінію взаємодії з представниками іншої культури;

– критичне культурне усвідомлення (critical cultural awareness) виявляється в умінні критично оцінювати поведінкові зразки та ментальність представників рідної та чужої культур [12].

Така модель зручна тим, що вона не передбачає лише відмінне знання мови, зв'язку мови та мислення, притаманного конкретній країні, і, відповідно, її особливостей. Таким чином, робота з підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти передбачає: навчання мови; вивчення фактів про рідну культуру і культуру, що вивчається; вивчення норм соціальної та особистісної взаємодії; знання культурних цінностей, притаманних своїй і культурі, що вивчається.

Водночас, Ю. Климович наголошує, що необхідними компонентами полікультурної підготовки майбутніх учителів до роботи в міжкультурному середовищі є: знання основних положень міжкультурної освіти; соціокультурні та культурологічні знання, що акцентують важливість ідеї культурного плюралізму; уміння інтегрувати у зміст освіти поняття, пов'язані з полікультурним характером сучасного світу; уміння реалізовувати принцип культурного діалогу в освітньому процесі [4].

Натомість О. Безпалько та Т. Веретенко вважають, що основними завданнями полікультурної освіти є задоволення освітніх потреб усіх етносів, по-перше, а по-друге, підготовка людей до життя у полікультурному суспільстві. Це визначає межі вирішення низки педагогічних завдань:

– глибоке та всебічне володіння історією та культурою відповідного народу як (полі) етносу;

– формування уявлення про культурне розмаїття світу, розуміння та внутрішнього прийняття рівноправності народів та рівноцінності їхніх культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як чинника

поступального розвитку світової цивілізації та самореалізації особистості;

– виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей, що забезпечують прогрес людства;

– створення умов інтеграції у культуру інших народів;

– розвиток умінь та навичок продуктивної взаємодії з представниками різних культур та виховання у дусі світу;

– розвиток етнічної толерантності;

– формування усвідомлених позитивних ціннісних орієнтацій особистості щодо культурної спадщини;

– виховання поваги до історії та культури інших народів;

– створення полікультурного середовища як основи взаємодії особистості із представниками різних культур;

– формування у студента здатності до особистісного культурного самовизначення [9].

У підготовці майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти особливе місце відводиться змісту навчання, добір якого здійснюється згідно з принципами культуроподібності та практико-орієнтованості. Це відображає специфіку досліджуваної підготовки вчителів-філологів, яка полягає в інтеграції у зміст навчання полікультурного компонента (наприклад, традицій, норм, правил, стратегій і стереотипів поведінки у своїй і чужій культурах, ідей культурного плюралізму та культурної рівності тощо) [2, с. 37] і мовного (вербального) компонента (наприклад, етикетних формул різних регістрів комунікації, ідіоматичних виразів, лінгвокультурних реалій, що забезпечують автентичну мовленнєву діяльність) [8], у послідовності етапів формування, у комплексі завдань, побудованому згідно з принципом від простого до складного, що відображає рівень розвитку готовності до роботи в міжкультурному середовищі. Необхідно зауважити, що така ідея інтеграції предметного змісту навчання (професійного, загальнокультурного тощо) і власне мовної складової є вельми плідною та активно реалізується у вітчизняній і зарубіжній вищій освіті [3; 5; 10; 11]. Позитивним моментом також є застосування гуманітарних освітніх технологій, використання яких необхідно для формування сучасного вчителя: технологія критичного мислення, технологія проєктів, кейс-технологія тощо [5]. Водночас, важливим моментом є використання різнорівневих завдань, які забезпечують не лише актуалізацію мовних і культурогічних знань, а й розвиток предметних та метапредметних умінь, що охоплюють всі аспекти комунікативної діяльності. Такі різнорівневі завдання дають змогу зробити зрозуміліший полікультурний контекст комунікації, поступово нарощувати і розширювати вербальний комунікативний потенціал, формувати позитивне ставлення студентів до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти і залучати їх у різні види діяльності (аудиторної та позааудиторної) з освоєння та трансформації міжкультурного середовища закладів освіти.

Припускаємо, що модернізації та оптимізації підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі

закладів освіти буде впровадження в освітній процес ЗВО таких заходів:

– проведення практик в закладах освіти, в яких навчається поліетнічний склад дітей та підлітків – так студенти мають змогу працювати в міжкультурному/полікультурному середовищі;

– вирішення проблемних ситуацій / завдань із взаємодії представників різних культур у навчально-виховному процесі;

– участь у міжнародних шкільних проєктах;

– виїзні заняття, екскурсії в освітні установи та бесіди з адміністрацією та психологами щодо проблеми полікультурної/міжкультурної взаємодії;

– організація фестивалів інших культур у режимі загальноуніверситетських заходів;

– розробка позакласних заходів, присвячених іншим країнам як частина підготовки до педагогічної практики;

– рольові ігри – цікавий практичний компонент підготовки;

– проведення занять з презентаціями про різні етноси та культури;

– перегляд фільмів щодо проблем міжкультурного спілкування.

Таким чином, підготовку майбутніх учителів філологічних спеціальностей до роботи в міжкультурному середовищі закладів освіти розглядаємо як спеціально організовану, цілеспрямовану систему взаємодій викладачів та студентів, спрямовану на засвоєння знань, оволодіння вміннями та навичками міжкультурного спілкування, яка забезпечує вироблення позитивного ставлення і визнання культурного різноманіття світу, вияв здібностей до об'єктивної оцінки власної поведінки в різних ситуаціях міжетнічного та міжнаціонального спілкування та до зміцнення культурного контексту функціонування мови з метою коректної автентичної організації мовленнєвої діяльності в умовах мультикультурного середовища.

Використана література:

1. Артеменко О. В. Стратегічні підходи до організації науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів філологічних спеціальностей у ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2015. Вип. 42 (95). С. 514-522.
2. Бідюк Н. М. Особливості формування перекладацької компетентності майбутніх учителів іноземної мови та літератури. *Слобожанський науковий вісник*. Серія: Філологія. 2023. № 1. С. 36-42.
3. Герасименко Ю. А., Богуславська Л. Г., Макогончук Н. В. Дилеми та виклики філологічної освіти в умовах воєнного стану в Україні та підтримка з боку країн ЄС. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19. URL : https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/316
4. Климович Ю. Ю. Формування професійної компетентності майбутнього філолога засобами перевернутого навчання : дис. … доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта. Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2024. 305 с.
5. Климович Ю. Ю. Формування soft-skills як компонента професійної компетентності студентів філологів у контексті онлайн-освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Т. 2, № 34. С. 66-70.
6. Конвенція ООН про права дитини. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 44/25. Ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789XII (78912) від 27 лютого 1991 року. URL : https://www.msp.gov.ua/timeline/Konvenciya-OON-z-prav-ditini.html
7. Пентилюк М. І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини.* Умань. 2014. С. 290-297.

8. Соколова В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія. Маріуполь, 2008. 400 с.
9. Bezpalko O. Veretenko T. Influence of polycultural education on the formation of a modern student's personality. *Modern Ukrainization: problems of language, literature and culture*. 2014. № 6. P. 448-451.
10. Chala A., Demchenko N., Panchenko V., Bakhmat L., Krekhno T. Forming Speech and Communicative Competency of Future Philologists. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. № 13 (3). P. 225-245.
11. Munardji, Kholis N., Mufidah N. Community multicultural integration pattern in environment-based learning. *International Journal of Instruction*. 2020. Vol. 13 (1). P. 101-124.
12. Wajisoteriou C., Karousiou, C., Angelides P. Successful components of school improvement in culturally diverse schools. *School effectiveness and school improvement*. 2018. № 29 (1). P. 91-112.

References:

1. Artemenko O. V. (2015). Stratehichni pidkhody do orhanizatsii naukovo-doslidnytskoi diialnosti maibutnikh uchyteliv filolohichnykh spetsialnostei u VNZ [Strategic approaches to the organization of research activities of future teachers of philological specialties at universities]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools,* 42 (95), 514–522 [in Ukrainian].
2. Bidiuk N. M. (2023). Osoblyvosti formuvannia perekladatskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy ta literatury [Features of the formation of translational competence of future teachers of foreign language and literature]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk.* Seriia: Filolohiia – Slobozhansky scientific journal. Series: Philology, 1, 36–42 [in Ukrainian].
3. Herasymenko Yu. A., Bohuslavska L. H., & Makohonchuk N. V. (2023). Dylemy ta vyklyky filolohichnoi osvity v umovakh voiennoho stanu v Ukraini ta pidtrymka z boku krain YeS [Dilemmas and challenges of philological education in the conditions of martial law in Ukraine and support from EU countries]. *Akademichni vizii – Academic visas*, 19. URL : https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/316 [in Ukrainian].
4. Klymovych Yu. Yu. (2024). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho filoloha zasobamy perevernutoho navchannia [Formation of professional competence of a future philologist using the methods of inverted learning] : dys. … doktora filosofii za spetsialnistiu 015 Profesiina osvita. Zhytomyr, 305 [in Ukrainian].
5. Klymovych Yu. Yu. (2021). Formuvannia soft-skills yak komponenta profesiinoi kompetentnosti studentiv filolohiv u konteksti onlain-osvity [Formation of soft-skills as a component of professional competence of philology students in the context of online education]. Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy, 34 (2), 66–70 [in Ukrainian].
6. Konventsiia OON pro prava dytyny [The UN Convention on the Rights of the Child]. Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON 44/25. Ratyfikovana Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy №789KhII (78912) vid 27 liutoho 1991 roku. URL : https://www.msp.gov.ua/timeline/Konvenciya-OON-z-prav-ditini.html [in Ukrainian].
7. Pentyliuk M. I. (2014). Movna osobystist maibutnoho vchyteliaslovesnyka v konteksti profesiinoi pidhotovky [Linguistic personality of the future teacher of linguistics in the context of professional training]. Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Pavla Tychyny – Collection of scientific works of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 290–297 [in Ukrainian].
8. Sokolova V. (2008). Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia-filoloha za dvoma spetsialnostiamy [Professional Training of Future Philology Teachers in Two Specialities] : monohrafiia. Mariupol, 400 [in Ukrainian].
9. Bezpalko O. & Veretenko T. (2014). Influence of polycultural education on the formation of a modern student's personality. *Modern Ukrainization: problems of language, literature and culture*, 6, 448–451.
10. Chala A., Demchenko N., Panchenko V., Bakhmat L., & Krekhno T. (2021). Forming Speech and Communicative Competency of Future Philologists. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (3), 225–245.
11. Munardji Kholis N., & Mufidah N. (2020). Community multicultural integration pattern in environment-based learning. International Journal of Instruction, 13 (1), 101–124.
12. Wajisoteriou C., Karousiou C., & Angelides P. (2018). Successful components of school improvement in culturally diverse schools. *School effectiveness and school improvement*, 29 (1), 91–112.

O. Ostrovsky. Methodological tactics for training future teachers of philological specialties to work in the intercultural environment of educational institutions.

The article examines theoretical aspects and methodological tactics of training future teachers of philological specialties to work in the intercultural environment of educational institutions. The need for careful selection of teaching content in accordance with the well-known principles of selecting the content of multicultural education: cultural similarity and practice-orientation is substantiated.

It is summarized that the preparation of future teachers of philological specialties to work in the intercultural environment of educational institutions is a complex, multi-stage process, which, among many pedagogical and methodological components, requires the integration of the actual linguistic and subject-cultural content for the implementation of intercultural interaction. Modernization of the preparation of future teachers of philological specialties to work in the intercultural environment of educational institutions is possible on the basis of the use of various communicative tactics that correspond to the levels of mastery of the educational material. The methodological aspects of organizing the training of future teachers of philological specialties for work in the intercultural environment of educational institutions are outlined: conducting internships in educational institutions where a multiethnic composition of children and adolescents is studying; solving problem situations/tasks on the interaction of representatives of different cultures in the educational process; participating in international school projects; organizing festivals of other cultures in the mode of university-wide events; developing extracurricular events dedicated to other countries as part of preparation for pedagogical practice; role-playing games are an interesting practical component of training. conducting classes with presentations about different ethnicities and cultures; watching films on the problems of intercultural communication. It is concluded that this makes it possible not only to organize linguistic and cultural material, but also to construct various socio-cultural contexts, creating conditions for educational intercultural communication.

Keywords: *intercultural interaction, professional training, future teachers of philological specialties, intercultural environment of educational institutions, multicultural training.*

DOI: https://doi.org/10.31392/NZ-udu-161.2025.14
УДК 796.5+908]:316.613.434

Палатний І. А., Палатна О. М., Поліщук В. В.

СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ТА КРАЄЗНАВСТВО У ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

Останні роки в Україні характеризуються складною соціально-економічною ситуацією, що ускладнюється повномасштабною війною та супутніми викликами. Серед актуальних проблем сучасного суспільства варто відзначити зростання нетолерантності, розриви у стосунках, соціально-психологічна адаптація до нових реалій життя, відсутність сприятливого комунікативного середовища, погіршення фізичного та психоемоційного здоров'я населення, особливо дітей та молоді [1; 5].

Тема жорстокості в середовищі дітей та молоді завжди привертала увагу суспільства, засобів масової інформації та наукових досліджень. Освітні реформи, що передбачають гуманізацію системи освіти, лібералізацію родинних і шкільних взаємовідносин, а також утвердження толерантності та мультикультурності, покликані зменшити соціальні негативи та сприяти демократизації міжособистісних взаємин. Проте навіть у розвинених країнах фіксуються спалахи дитячої та підліткової агресії, що поки не мають єдиного